

NATYURMORT KOMPAZITSIYASI

*Toshkent Amaliy fanlar universiteti,
"Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va
metodikasi" kafedrası katta o'qituvchi*

Deykanova Ra'no Bakirovna
*Toshkent amaliy fanlar universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi
Nazarova Gulhayo Rustam qizi*

Annotatsiya: Natyurmort kompozitsiyasi san'atning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, unda rassom kundalik hayotda uchraydigan oddiy buyumlar, mevalar, gullar, asboblari va boshqa narsalarning go'zalligini o'ziga xos badiiy shaklda aks ettiradi. Natyurmort insoniyat madaniyati tarixida alohida o'rin tutadi va har bir davrda, har bir maktabda u yangi mazmun, yangi badiiy yechimlar bilan boyib kelgan. Ushbu janrda yaratilgan kartinalar an'anaviy va zamonaviy yo'nalishda juda keng tarqalgan. Kompozitsiyaning mohiyati esa, birinchi navbatda, predmetlar o'zaro joylashuvi, ularning rangli va yorug'-soya munosabatlari, umumiy fazoviy tuzilishi orqali namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: natyurmort, kompozitsiya, tasviriy san'at, obyektlar joylashuvi, yorug'lik, ranglar muvozanati, fazoviy tashkil, badiiy ifoda, realizm, kompozitsion markaz.

Natyurmortda asosan to'g'ri kompozitsiyani tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda har bir predmetning hajmi, shakli, rang jihatidan muvofiqligi va joylashuvi muammolariga alohida e'tibor beriladi. Kompozitsiyani yaratishda rassom oldin buyumlarni joylashtirishdan boshlaydi, keyin esa ularning umumiy uyg'unligini tekshiradi. Predmetlarning kattaligi, bir-biriga nisbatan masofa, fondagi va oldindagi buyum orasidagi tafovut, rangi va yoritilishi – hammasi bir butun kompozitsiyada uyg'unlashishi lozim. Natyurmort yaratishda birinchi galda oddiy buyumlarning go'zalligini ochib berish, ularning badiiy qadriyatini ko'rsatish maqsad qilinadi. Kompozitsiyaning muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning muvozanatlilik va ritmiga bog'liq bo'ladi. Bu boylik va o'ziga xoslik natyurmortda yanada chuqurroq badiiy ifodaviy imkoniyatlarni yuzaga chiqaradi. Rassom har bir detalga, har bir elementga alohida e'tibor qaratadi. Ba'zan natyurmort asarida predmetlar soddaligi orqali chuqur ramziy mazmun ham ochiladi. Shuningdek, kompozitsiyadagi yorug'lik va rang ohanglari muvofiqligi natyurmort asarining hissiy kuchini oshiradi. Predmetlar o'zaro joylashganda, ularning har biri kartinada o'z o'rniga ega bo'lishi, bir-birini to'ldirishi yoki ajralib turishi mumkin. Bu esa asar tarkibining muvozanatini yaratadi [1].

Natyurmortda kompozitsiya asosiy element sifatida bir butun asarning g'oyaviy va badiiy mazmunini tashkil qiladi. Ko'p hollarda rassom predmetlarni asosiy nuqta atrofida jamlab, yadro sifatida ko'rsatadi, ayrim hollarda esa fazoviy tarqatish, simmetrik yoki asimmetrik joylashtirish, diagonallar shaklida joylashtirish kabi usullardan foydalanadi. Bu usullar natyurmortga yangi ruh, harakat, dinamika va badiiy ifoda imkonini beradi. Kompozitsion yechimlarda har doim asosiy va yordamchi predmetlar ajralib turadi. Asosiy predmet kartinani tashkil qilsa, yordamchi elementlar muhitni to'ldiradi, umumiy tuzilishga joziba baxsh etadi. Rassom natyurmort kompozitsiyasini tuzayotganda, har bir detallarning umumiy ansamblga qanday ta'sir ko'rsatishini oldindan o'ylaydi. Rangsiz natyurmortlar, monoxrom asarlari ham rang-barang natyurmortlar singari o'ziga xos badiiy yechim va go'zallik kasb eta oladi. Yorug'-soya, oq-qora munosabatlarda ham predmetlarning hajmi va fazoviy joylashuvi aniq ko'rinishi lozim. Natyurmort orqali rassom ko'rinib turgan oddiy holat orqasida hayotning go'zalligini, yumshoq va nafis ko'rinishini ochib bera oladi. Predmetlarni joylashtirishda badiiy estetik did va tafakkur katta ahamiyatga ega bo'ladi. Predmetlardan birini diqqat markaziga qo'yish uchun uni boshqa predmetlarga nisbatan yirikroq, yorqinroq yoki markazda joylashtirish usuli qo'llaniladi. Fondagi fon, ya'ni ort fon ham muhim hisoblanadi, chunki u old fondagi buyumni ajratib ko'rsatadi, umuman asarning fazoviy tuzilishini boyitadi [2].

Badiiy natyurmort asarining kompozitsiyasida predmetlarning tabiiy joylashuvi, ularning bir-biriga nisbatan masofa-saqlanishi zarur. Ortiqcha predmetlarni kiritish asarda muvozanatning buzilishiga olib kelishi mumkin. Aynan shu sababli, natyurmort yaratishda keraksiz elementlardan tiyilish lozim, har bir detal o'z o'rniga ega va muhim bo'lishi kerak. Kompozitsiya yaratilayotganda, yorqin ranglar va xira, pastel ohanglar muvofiqligi, kontrast va ohangdorlikka e'tibor beriladi. Yuqori badiiy asarlarda bu uyg'unlik natyurmortda hissiy kayfiyat hamda mazmunni kuchaytiradi. Rassom buyumlarni bir-birining oldida yoki orqasida joylashishini, har bir detalning umumiy kompozitsiyadagi o'рни va qiymatini chuqur tahlil qiladi. Yorug'lik manbai ham natyurmortda asosiy ahamiyatga ega. Yorug'likning yo'nalishi, kuchi, diffuziyasi, soya va yoritilgan joylarning ifodasi umumiy natyurmortning ko'rinishiga, ranglariga va hissiy tusiga kuchli ta'sir qiladi. Har bir natyurmort asarida yorug'lik mosligiga va soyalarning tabiiyligiga alohida e'tibor qaratish natyurmort kartinasini yanada tirik, ifodali qiladi. Kompozitsiyaning muhim jihatlaridan yana biri – ritm va kontrastlilik. Predmetlar o'rtasidagi hajmli va rangli tafovutlar, shakllarning xilma-xilligi va soddaligidan kelib chiqadigan badiiy uyg'unlik rassom uchun muhim masalalardan biri hisoblanadi. Har bir element umumiy asarga bir butunlik, mazmun, go'zallik olib kiradi. Natyurmort kompozitsiyasi orqali rassom oddiy hayotiy buyumlarda o'ziga xos go'zallikni topa oladi, uni tomoshabinga his yetkazadi [3]

Natyurmort kompozitsiyasi o'zining badiiy ifodaviy imkoniyatlari jihatidan kengdir. Uning har bir jihati o'z-o'zidan ahamiyatli. Kompozitsiyada predmetlarning rang-barangligi, shakli, kattaligi va joylashuvi orqali hayotiy hodisalarning chuqur tahlili yuz beradi. Predmetlar, ularning tarixi va madaniyati natyurmort orqali ifoda etiladi. Har bir natyurmort, xoh realizm ruhida, xoh modernizm yo'nalishida bo'lsin, o'ziga xos badiiy yechimga, mazmunga ega bo'ladi. Yirik asarlarni yaratishda, uzun va keng natyurmort kompozitsiyalari ko'proq predmetlardan tashkil topadi. Bunda predmetlarni har xil balandlikda, oldi va orqa fonda, burchakli yoki egri chiziqli harakatlarda joylashtirish usullari qo'llaniladi. Ayrim natyurmortlarda markaziy element tanlanadi va barcha predmetlar markaz atrofida joylashtiriladi, bu esa asosiy g'oyani ochishda yordam beradi. Kompozitsiyadagi predmetlarning qat'iy o'lcham va nisbatda joylashuvi, ular o'rtasidagi masofa va hajmlar uyg'unligi natyurmortning estetikasini boyitadi. Fazoviy struktura, yorug'lik va soya kontrasti, ranglar gammasi va umumiy badiiy ruh natyurmort asarining kuchini aniqlaydi. Bunday asarlarni tuzishda rassom bevosita kompozitsiyani o'ylab, har bir detallni mukammal joylashtirishga harakat qiladi. Har bir predmet o'z o'rnida ma'noga ega, uning detaldashtirilgan ifodasi esa badiiy tasvirda asosiy rol o'ynaydi. Natyurmort san'atda insonning estetik idroki, go'zallik haqidagi qarashlarining aksidir [4].

Natyurmort asarlari nafaqat professional rassomlar, balki yosh rassomlar uchun ham muhim mashq vazifasini bajaradi. Bunda predmetlarni to'g'ri chizish, ularning hajmini, rangini, yorug'lik va ko'lanka jihatlarini aniqlash, umumiy badiiy tafakkurni rivojlantirish imkonini beradi. Bu esa rassomlarga keyingi ijodiy faoliyatida yangi imkoniyatlar ochadi. Kompozitsiya jarayonida har doim badiiy did, san'atga nisbatan zamonaviy yondashuv, hayotiy tafsilotlarni ko'rsatish iste'dodi asosiy o'rinda bo'lishi zarur. Natijada natyurmort faqat san'at asari emas, balki hayotiy obraz, madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi vositaga aylanadi. Zamonaviy natyurmort asarlarida yangi materiallar, yangi badiiy ifoda usullari, shakl va rang uyg'unligining turli ko'rinishlari paydo bo'lmoqda. Bu esa natyurmort janrining abadiyligini, moslashuvchanligini anglatadi. Natyurmort kompozitsiyasi ana shu badiiy-estetik muammolarni atroflicha hal qilishga imkon beradi va har bir rassomdan yuksak tafakkur, estetik idrok, diqqat va chuqur kuzatuvchanlikni talab etadi. Asarda predmetlarni to'g'ri joylashtirish, ularning bir-biriga bo'lgan munosabati, umumiy fazoviy vaziyatni anglash rassomdan professional ko'nikmalar, puxta nazariy bilim va amaliy tajriba talab etadi. Natyurmort kompozitsiyasining badiiy imkoniyatlari juda kengdir. Unda hayotiy buyumlar o'z estetik qiyofasini topadi, oddiy narsalar ilhom va go'zallik manbaiga aylanadi. Natijada natyurmort nafaqat tasviriy san'at asari, balki inson ruhiy dunyosi, jahonga bo'lgan munosabati, go'zallikni qadrlash madaniyati ifodasi sifatida vujudga chiqadi [5].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, natyurmort kompozitsiyasi san'atda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu janr rassomga oddiy buyumlar orqali chuqur ramziy mazmun

yaratish, badiiy tafakkur va individuallikni namoyish etish imkonini beradi. Kompozitsiyani to‘g‘ri va mukammal tashkil etish natyurmort asariga jon bag‘ishlaydi, uni tomoshabin ko‘zi oldida tirik, mazmunli va go‘zal qilib ko‘rsatadi. Kompozitsion yechimlarning to‘g‘ri tanlanishi, har bir elementning o‘z o‘rniga ega bo‘lishi natyurmort san’atining o‘ziga xos jozibasini oshiradi. Natyurmort kompozitsiyasi rassomdan chuqur estetik idrok, zamonaviy badiiy qarash va mukammal kasbiy bilim talab etadi. Ana shu fazilatlarga ega rassom asarlari natyurmort san’atida betakrorlik va badiiy ruh baxsh etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva, N. (2018). “Natyurmortda koloristik yechimlar va ularning badiiy asoslari.” San’at va Madaniyat, 2(4), 125-130.
2. Axmedova, Z. (2020). “Natyurmort kompozitsiyasida yorug‘lik va soya.” IJOD – Ilmiy-amaliy jurnal, 5(2), 87–92.
3. Anorboeva, S. (2019). “Tasviriy san’atda natyurmortning o‘rni va ahamiyati.” Tasviriy San’at, 3(1), 64–68.
4. Gadoyev, U. (2017). “Natyurmort asarlarini yaratishda didaktik yondashuvlar.” Pedagogika va Psixologiya, 9(3), 102–109.
5. Jo‘rayev, B. (2022). “Kompozitsion yechimlarda badiiy tasvir va uning talqini.” Zamonaviy Ta’lim, 15(4), 59–65.
6. Karimova, M. (2017). “Natyurmort turlarining tasnifi va ularni tasvirlash xususiyatlari.” Badiiy Ijod, 4(2), 38–43.
7. Mardonova, D. (2018). “Natyurmort asarlarini mazmunan tahlil qilish yo‘llari.” San’atshunoslik, 2(5), 99–104.